

הרמב"ם והזוהר

הערות על ספר "משנה תורה" להרמב"ם בהשוואה עם שיטות הזוהר

אה"ח 1234567

הלכות יסודי התורה

א, א"ו: י'סוד ה'יסודות ו'עמוד ה'חכמות לידע שיש שם מצוי ראשון וכו' וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלהיך.

ידוע כי רב סעדיה גאון בספר המצוות שלו ובעל הלכות גדלות לא מנו האמונה במציאות ה' למצות עשה כשהיא לעצמה, עם שהיא עיקר הדת ויסוד התורה, אולם כשיטת הרמב"ם וראב"ע בספרו יסוד מורא שער שביעי מבואר בזוהר וארא כה, א: וידעתם כי אני ה' וגו' פקודא דא קדמאה דכל פקודין, ראשיתא קדמאה דכל פקודין למנדע ליה לקב"ה בכללא מאי בכללא, למנדע דאית שליטא עלאה דאיהו רבון עלמא וברא עלמין כלהו שמיא וארעא וכל חיליהון כו', וברעיא מהימנא פנחס רנו, ב: פקודא קדמאה אנכי כו' והרמב"ן, אם כי בכל מקום המליץ על שיטת בעל ההלכות, הנה במצות עשה זו הסכים לדעת הרמב"ם, ראה במצות עשה א ובמצות לא תעשה ה.

והנה בזוהר הובא הפסוק "וידעתם כי אני ה'" וכ"כ רבינו: "לידע שיש שם מצוי ראשון", ועיין במעשה רקח שעל הרמב"ם מהג"ר מסעוד חי (וויניציאה תק"ב) שדייק ממה שנקט רבינו "לידע" ולא כתב "להאמין", שעיקר המצוה הוא ע"י הידיעה האמיתית כדרך שעשה אברהם אבינו ע"ה, וע"ד דע את אלהי אביך, והנה לפנינו בספר המצוות, מ"ע א: אשר צונו להאמין האלהות. אמנם בהוצאת הגר"ח הלר מביא שבמקור הערבי "לדעת", וראה דרך פקודין מל"ת יא חלק המחשבה אות ו"ז ובספר הזכרונות מהג"ר צדוק הכהן מלובלין (נלוה לספרו דברי סופרים, לובלין תרע"ג) כדלח ובספר דברי אמונה מהגר"צ שפירא ממונקאטש, בעל דרכי תשובה, דרך כה.

שם, ז: אלוה זה אחד הוא כו', וידעת דבר זה מ"ע שנאמר ה' אלהינו ה' אחד.

עי' ספר המצוות מ"ע ב. אמנם, רס"ג בספר המצוות שלו לא מנה עיקר זה למ"ע בפני עצמה בהתאם לשיטתו שאינו מונה למ"ע ענין שעובר בלא תעשה אם אינו מקיים אותה, והואיל "וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה עובר בל"ת, שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". שוב לא מיחשבה אמונת היחוד במנין העשין, וגם בעל הלכות גדולות לא מנה אמונת היחוד מ"ע בפני עצמה. עי' זוהר הרקיע לרשב"ץ, שעל אזהרות ר"ש בן גבירול אות יב. אמנם כשיטת הרמב"ם מבואר ברע"מ פנחס רנז, א, שנמנית: פקודה רביעאה יחוד, בעוד שבעמ' ב שם נמנית: פקודא תליסר קריאת שמע, הרי שפקודא רביעית היא אמונת היחוד כשהיא לעצמה, וכן ברע"מ ואתחנן רסג, א: שמע ישראל וגו' פקודא דא ליחדא שמיא דקוב"ה בכל יומא כו', ושם ע"ב: פקודא (י) למקרי קריאת שמע כו', וראה הקדמת זוהר בראשית יב, סע"א: פקודא רביעאה; שם בתוספת עב, סע"ב וזוהר שמות צא, א.

ב, א: האל הנכבד והנורא מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך.

רס"ג בספר המצוות שלו לא מנה מ"ע זו, וראה בביאור הגר"י פרלא שם, שלדעת רס"ג פקודא ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך וגו' היא המ"ע למסור הנפש על קידוש השם, וכשיטת רבינו מבואר ברע"מ פנחס רנו, ב – רנז, א, שנמנו פקודא קדמאה אנכי כו' פקודא תנינא מסטרא דגבורה יראה וכו' ופקודא תליתאה דאתקרי אהבת חסד כו', ובואתחנן רסג, ב: פקודא (ה) ליראה כו' כד"א ליראה את השם הנכבד והנורא כו', פקודא (ו) לאהבה וכו' דבעי ב"נ לרחמא ליה כו', ושם רסז, א, ועי' זוהר ויקהל רב, ב: שית פקודין קיימין אוף הכי בצלותא, חד ליראה את השם כו' תנינא לאהבה אותו כו'. וראה בהקדמת זוהר בראשית יא, ב פקודא קדמאה ותנינא; יתרו צא, א, ובהקדמת תקו"ז י, ב: ואיהי פקודא דקב"ה בכל תרי"ג פקודין.

שם ז: שינוי שמות המלאכים על שם מעלתם הוא, ולפיכך נקראים חיות הקודש והם למעלה מן הכל, ואופנים ואראלים כו', ומעלה שאין למעלה

ממנה אלא מעלת האל ברוך הוא היא מעלת הצורה שנקראת חיות, לפיכך נאמר בנבואה שהן תחת כסא הכבוד.

עי' זוהר תרומה קלב, א: דאינון אתון דשבח אל אדון על כל המעשים כו' ^{הרמב"ם} תפארת וגדולה שרפים ואופנים וחיות הקודש, וראה תוס' חולין צב, א ד"ה ברוך, שחיות עדיפי משרפים. אמנם בתוס' חגיגה יג, ב ד"ה והחיות, שמעלת שרפים גדולה ממעלת החיות, ועי' זוהר פקודי רמא, ב: דחיות ואופנים כחדא אזלין, ושם רמז, ב: מההוא נהירו נפקא חיותא חדא דשלטא על אינון שרפין, ועי' זוהר חוקת קפא, א: והאופנים ינשאו לעומתם כי רוח החיה באופנים כו' וההוא אקרי חיה ואופנים לקביל כל חד וחד ולא אזלין אלא מרוח דההוא חיה דאזיל עליהו כו', וראה זוהר פקודי רמב, א: דאית חיוון עלאין אלן על אלן כו' וינוח אמרם בתו"כ ר"פ ויקרא: ר"ע אומר אף חיות הקודש הנושאות את כסא הכבוד אינן רואות את הכבוד, א"ר שמעון איני כמשיב על דברי רבי אלא כמוסיף על דבריו כי לא יראני האדם וחי אף מלאכים שחיים חיי עולם אינם רואים את הכבוד, הרי שהוסיף הדרגה שעל חיות הקודש, וכאמור "אית חיוון עלאין אלן על אלן". וראה בזוהר חדש יתרו מ, ג: חיות עלאין וחיות תתאין כו' ומה שאכתוב להלן.

ויעוין בשו"ת מאיר נתיבים או"ח סי' ו', שנשאל על שבתקוני זוהר הנוסחה: שרפים וחיות ואופני הקודש והנה הרמב"ם כתב חיות הקודש הם למעלה מן הכל לפיכך נקראים חיות הקודש, ובכל המקרא לא נמצא לשון זה, ויראה לי שנתכון למה שאומרים בתפלת יוצר: והאופנים וחיות הקודש¹, ומדברי רבינו משמע שדוקא חיות נקראים בשם הקודש, אולם הנה מצינו בקדושת מוסף "שרפי קודש", הרי שמיחסים שם קודש לשרפים שהיא המעלה החמישית, ואולי שאני קודש מ"הקודש" בה"א הידיעה, ובזה אפשר לקיים הגירסא בתקונים, ואלו ואלו דא"ח כו'. עיין שם ובסידור הגר"י יעב"ץ בתפלת יוצר ובס' מאה קשיטה להרמ"ע מפאנו סי' א.

1. ראה מה שכתבתי בספרי מקור הברכה פרק ז הערה לה ובהגהותי אור בהיר לס' הבהיר אות ככו.

שם: ולפיכך נקראים חיות הקודש כו' ואופנים ואראלים וחשמלים ושרפים ומלאכים ואלהים ובני אלהים וכרובים ואישים.

עי' זוהר בא מג, א: ותקין לכרסייא כתות לשמשא ליה דאינון מלאכים אראלים שרפים חיות אופנים חשמלים אלים אלהים בני אלהים אישים, ועי' אוצר הכבוד לרבינו טודרוס אבולעפיא (וורשה תרל"ט, יז, א) למס' ראש השנה כד, ד"ה ומלאכי השרת, שכתב: "הסתכל במאמר הזה ותבין מתוכו שני דברים, הא' הוא שאופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת הם מעלות זו למעלה מזו, שאין שם מלאכי השרת נופל על האופנים ולא על השרפים ואין צריך לומר על חיות הקודש² והם י' מעלות באמת, וכבר מנאן הרמב"ם ז"ל בספרו הידוע במורה ומי יתן ויורה סדרו איזה מעלה למעלה ואיזה שניה לה איזו שלישית ולא דבר דבר בזה אלא שרצה לחזק סברתו ונתן טעם לדבריו שמעלת אישים על שם שמדברים או שנראים לבני אדם, וכן הדבר במעלת אישים, אבל לא חש הרב ז"ל לדבר בשאר מעלות ואיני יודע מה טעם, ואני קבלתי מרבתי סדרן, ושוב ראיתי במדרש³ ר' חזקיה הוה אזיל באורחא כו' עכ"ל המדרש, וכתבתי לך זה למען תדע מה שנשמט מדברי הרב ז"ל, אמנם ידוע תדע שחיות הקודש למעלה מכולן שהן קרובות לשכינה, הלוא תראה שבשעה שהקב"ה מסתכל בעדן שהן פותחין שירה ובתריהון שרפים ואופנים וכרובים וכו'". וראה זוהר חדש יתרו לו, א.

שם: כל אלו עשרה השמות שנקראו בהן המלאכים ע"ש עשר מעלות שלהן הן.

במורה נבוכים ב, ד: מאמר האחרונים מן הפילוסופים, שהשכלים הנפרדים עשרה וכו' והשכל העשירי הוא השכל הפועל וכו'. ועי' הקדמת תקו"ז (ג, א): הן אראלים צעקו חוצה וכו' כמה מלאכין דאינון חיוון דמרכבתא, ושרפים, ואופנים

2. עי' עבודה זרה מג, ב: לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמי הממששין לפני במרום, כגון אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת, אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון, ושבמדור התחתון מי שרי כו'. וראה בספרי מלאכי עליון עמ' קצט בענין שאומרים: שלום עליכם מלאכי השרת, ודייקו ונקטו בסנהדרין צג, א: גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת. וראה בהיכל הברכה מהגה"צ מהרי"א מקומרנא, בראשית (טז, א).

3. לפנינו בזוהר חדש בראשית ו. א בשינויים אחדים.

וכל עשר כתות דכלילן בהון וכו', ובזוהר חדש בראשית במדרש הנעלם (ד, א):
 בראשית כל הנבראים ברא צורת המלאכים הקדושים שהם תחילת כל הנבראים
 הנאצלים מזיו אור הדרו, ועשרה שמות נקראו בסודם, ובתוך שמותם נקראו
 אלהים וכו' שם אלהים משותף הוא על יתר הנבראים, המלאכים נקראים
 אלהים וכו', וראה ניצוצי זוהר שם, והנה הגר"י יעב"ץ בספרו מגדל עוז, אוצר
 הטוב מוסד ב אות ז, כותב: היות המלאכים עשרה בלבד היא דעת הפילוסופים
 המניחים לכל גלגל שכל נבדל המנהיגו, ואין זו דעת חז"ל האלהיים ההולכים
 בתורת ה' סמוכים באמת על הכתובים. היש מספר לגדודיו אלף אלפים
 ישמשוני וריבוי רבבן קדמוהו יקומון. אמנם ר' צדוק הכהן מלובלין בספרו
 "אוצר המלך" שעל הרמב"ם (לודז' תרצ"ט) כתב על זה: "אני אומר כי גם
 הרמב"ם ידע מקרא מפורש כי אין מספר לגדודיו, אבל רבינו חשב הכתות
 בכללם ואמר שהם עשרה. אבל מי לא ידע כי בכל כת מאלו יש אלפי אלפים
 וריבוא רבבות גדולי מלאכיו עושי רצונו, ובודאי גם בכל כת מהנה יש אותם
 העשרה בחינות שחשב רבינו, הא כיצד, בחיות הקודש יש בחינה החיה שבחיות
 והוא הראש מאותו הכת הסמוך לכסא הכבוד, ויש בחינת אופנים שבחיות
 והוא אחריו באותו הכת וכן כולם עד האחרון בחינת אישים שבחיות והוא
 הסוף ורגל אותו הכת ועם כל זה גדול מראש הכת שאחריו והיא מבחינת
 החיות שבאופנים וכן כולם ובחינת אישים שבאישים היא הקטנה מכל מעלות
 המלאכים ועם כל זה גדולה ממעלת האדם הגדול". ובסוף ספר אוצר המלך
 הנזכר (נה, א"ב) הוא כותב: "תדע מדכתב רבינו עשרה שמות אלו כללם בלשון
 רבים חיות אופנים ואראלים כו' [ולא נקט חיה אופן אראל וחשמל כו'] לומר
 אינו אחד מכל מין [כמו שחשב היעב"ץ] אלא רבים וכו'". וראה שם מה שסיים
 על דברי המגדל עוז אלה, ויעוין בזוהר חדש יתרו מ, ב: חיות עלאין ואופנים
 עילאין וחיות תתאין ואופנים תתאין כו'.

**שם: ומעלה עשירית היא מעלת הצורה שנקראת אישים והם המלאכים
 המדברים עם הנביאים וכו' לפיכך נקראו אישים שמעלתם קרובה
 למעלת דעת בני אדם.**

להלן ד, ו: והאל נותן לכל גולם וגולם צורה ראויה לו ע"י מלאך העשירי
 שהוא הצורה הנקראת אישים. ובז. א: ובעת שתנוח עליו [על הנביא] הרוח